DREPTUL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL: DIMENSIUNE PRACTICĂ

RESPONSABILITATEA DE A PROTEJA - INSTRUMENT EFICIENT ÎN VEDEREA IZBĂVIRII OMENIRII DE FLAGELUL RĂZBOIULUI

THE RESPONSIBILITY TO PROTECT - AN EFFICIENTTOOL TO SAVE HUMANITY FROM THE SCOURGE OF WAR

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Cristina ROȘIOR, studentă, Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT

Responsabilitatea de a proteja este un concept politico-juridic inspirat din angajamentul Națiunilor Unite de a proteja omenirea de crime de război, genocid și alte crime împotriva umanității. La baza responsabilității de a proteja se află un set de principii care au fost aprobate de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în anul 2005 și consolidate în anii 2009 și 2011.

În esență, responsabilitatea de a proteja se rezumă la angajamentul comunității internaționale de a oferi protecție populației unui stat împotriva crimelor de război sau de atrocități în masă atunci când statul vizat nu poate sau nu dorește să îndeplinească această misiune.

În prezentul articol ne propunem să determinăm geneza, conținutul și rolul principiului responsabilității de a proteja în sistemul dreptului internațional, cât și să evaluăm oportunitatea și eficiența acestui instrument în menținerea păcii, securității și stabilității internaționale.

Cuvinte-cheie: *drept internațional public, responsabilitatea de a proteja, pace internațională, securitate internațională.*

SUMMARY

The responsibility to protect is both a political and a legal concept inspired by the United Nations commitment to protect humanity from war crimes, genocide and other crimes against humanity. The core of the responsibility to protect consists of a set of principles that were approved by the United Nations General Assembly in 2005 and strengthened in 2009 and 2011.

In essence, the responsibility to protect comes down to the commitment of the international community to protect the population of a state against war crimes or mass atrocities when the concerned state is unable or unwilling to fulfill this mission.

In this article we aim to determine the genesis, content and role of the principle of the respon-

sibility to protect in the system of international law, as well as to evaluate the appropriateness and effectiveness of this instrument in maintaining international peace, security and stability.

Keywords: *international public law, responsibility to protect, international peace, international security.*

CZU: 341.62
https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).17

Introducere. Dreptul internațional își are originea în voința statelor. Statele au fost dintotdeauna subiecte primare și prin aceasta constitutive ale comunității internaționale. Suveranitatea statelor, în calitate de element constitutiv al statului și sursa personalității juridice internaționale a statului, reprezintă capacitatea inerentă fiecărui stat de a-și determina propriul destin și de a dezvolta relații în cadrul comunității globale a statelor. Anume în temeiul suveranității la o anumită etapă a evoluției omenirii statele au convenit să delege o parte din atribuțiile lor la adresa unor entități derivate, organizațiile internaționale interguvernamentale. Delegarea prerogativelor suverane ale statelor, în accepțiunea externă a suveranității, avea la bază raționamentul că o structură supranațională va gestiona echidistant situațiile, diferendele internaționale și nefiind marcată decât de rațiuni umanitare va acționa prompt întru a proteja valorile civilizației umane cum sunt pacea, securitatea, stabilitatea, drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Din arsenalul instrumentelor la care poate apela astăzi comunitatea internațională în vederea prevenirii, reprimării violărilor grave la adresa populației vulnerabile ale statelor face parte responsabilitatea de a proteja.

Expresia „responsabilitate de a proteja" (*responsability to protect* (en.), *responsabilité de protéger* (fr.) apare pentru prima dată în textul raportului Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitatea Statului, înființată de guvernul canadian în decembrie 2001. [15] Ulterior, conceptul devine obiectul multiplelor polemici în rândul juriștilor, specialiștilor în relațiile internaționale, politicienilor, jurnaliștilor. Un timp, conceptul a fost abandonat, însă, în lumina evenimentelor recente de viață internațională, considerăm oportun să revenim asupra conceptului responsabilității de a proteja care ar deveni, eventual, "colacul de salvare" al omenirii într-o lume afectată de numeroase conflicte armate al căror proces de soluționare este grevat puternic de influenta politicului.

Metodă și material aplicat. Prezenta investigație are la bază ipoteza că principiul responsabilității de a proteja, în contextul evenimentelor contemporane, fiind readus la lumină și promovat activ, poate deveni un remediu eficient de menținere a păcii și securității statelor. Întru a demonstra ipoteza am apelat la metodele de cercetare consacrate în domeniul științelor juridice: *analiză* (stabilirea genezei și trăsăturilor caracteristice și autonomiei principiului responsabilității de a proteja), *sinteză* (determinarea locului și rolului responsabilității de a proteja în sistemul dreptului internațional), *inducție* și *deducție* (elucidarea codificării, evoluției conceptului responsabilității de a proteja prin decelarea la fiecare etapă a trăsăturilor distinctive ale conceptului cât și proiectarea scenariilor viitoare) etc.

În vederea formulării rezultatelor investigației au fost consultate codificările oficiale și neoficiale de drept internațional, au fost analizate opinii ale specialiștilor notorii de drept internațional public din străinătate.

Rezultatele investigației. *Originea principiului responsabilității de a proteja.* La 26 iunie 1945 la San Francisco fost semnată Carta Organizației Națiunilor Unite prin care a fost in-

stituită organizația cu vocație de universalitate centrată pe ideea conjugării eforturilor statelor de menținere a păcii și securității internaționale. Potrivit prevederilor art. 24 din Carta Organizației Națiunilor Unite (ONU), *spre a asigura acțiunea rapida și eficace a ONU, Membrii săi conferă Consiliului de Securitate răspunderea principala pentru menținerea păcii și securității internaționale și recunosc ca, indeplinindu-și îndatoririle impuse de această răspundere, Consiliul de Securitate acționează în numele lor. În îndeplinirea acestor îndatoriri, Consiliul de Securitate va acționa în conformitate cu Scopurile și Principiile Națiunilor Unite. Puterile specifice acordate Consiliului de Securitate pentru îndeplinirea acestor îndatoriri sunt definite în Capitolele VI, VII, VIII și XII* [3].

Din aceste prevederi statutare rezultă mandatul condiționat oferit de statele semnatare ale Cartei ONU Consiliului de Securitate în chestiuni de pace și securitate.

Din păcate, se atestă în mod constant crime împotriva umanității, ca consecință directă a eșecului statelor de a lua măsuri preventive [9]. De-a lungul secolului XX și începutul secolului XXI, statele au eșuat în mare măsură să acționeze conform angajamentelor care le revin în calitate de semnatare a Cartei ONU, a tratatelor internaționale în domeniul drepturilor omului și a altor acte relevante contextului, ce vin să ofere garanția respectării drepturilor omului și a protecției împotriva violării acestora.

Reflecțiile asupra responsabilității de a proteja au fost lansate pentru prima dată în mod informal, în cadrul Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitatea Statului, creată la inițiativa Canadei și plasată sub președinția lui Gareth Evans și Mohammad Sahnoun. După ample consultări, raportul Comisiei a fost făcut public în decembrie 2001 sub titlul generic „*Responsabilitatea de a proteja*". La acea etapă se urmărea depășirea antagonismului dintre suveranitate și intervenție care dominase anii 90 și de „schimbarea termenilor dezbaterii", prin propunerea unei triple responsabilități: „responsabilitatea de a proteja", prin prevenire, „responsabilitatea de a reacționa" și „responsabilitatea de a reconstrui". Decizia Secretarului General de a numi un consilier special pentru prevenirea genocidului în 2004 este în concordanță cu eforturile întreprinse în materie de avertizare timpurie. Dar, evident, problema centrală a alegerii reacției, și în special a deciziei unei „intervenții militare în scopul protecției umane", rămâne cea mai sensibilă. Raportul Evans-Sahnoun constituie ecoul, în mare măsură, a criteriilor unui război just, evocând în același timp diversitatea „contribuțiilor la cercetarea teoretică și dezbaterea politică pe acest subiect" pentru a sublinia mai bine „o puternică convergență de opinii atunci când acestea se referă la problemele esențiale" [8].

În aprilie 2006, Consiliul de Securitate a făcut prima referire explicită la responsabilitatea de a proteja în rezoluția 1674 privind protecția civililor în conflictele armate. În august 2006, Consiliul de Securitate a făcut referire la acea decizie în Rezoluția 1706 care autoriza desfășurarea forțelor ONU de menținere a păcii în Darfur, Sudan. Responsabilitatea de a proteja a avut drept scop încetarea atrocităților în procesul apariției acestora și reconstruirea societăților în urma unor astfel de crime. Aceasta a reprezentat realizarea politică a declarației „never again" [21].

În lumea contemporană, principiul responsabilității de a proteja a fost invocat pentru a justifica numeroase intervenții militare în ultimii ani, precum în Libia și Siria. Principiul a fost invocat și ca răspuns la criza Rohingya din Myanmar din 1982 și la criza umanitară din Venezuela. În plus, principiul a fost invocat pentru a justifica desfășurarea forțelor de menținere a păcii ONU și a observatorilor drepturilor omului în zone de conflict precum Republica Centrafricană și Sudanul de Sud.

Deși adoptarea la începutul anilor 2000 a conceptului responsabilității de a proteja ca prin-

cipiu de drept internațional a constituit un angajament solemn al sistemului universal de securitate, aceasta a suferit un regres considerabil din cauza reticenței deliberate a Consiliului de Securitate al ONU de a-l realiza în practică prin aplicarea autorității care îi este încredințată de Carta ONU.

La momentul de față, nu mai provoacă dubii faptul că comunitatea internațională are vocația și mandatul protecției populațiilor statelor de crime și atrocități în masă, iar responsabilitatea de a proteja beneficiază de cadrul normativ și instituțional suficiente pentru realizarea acestei misiuni. Suplimentar, responsabilitatea de a proteja este un instrument important pentru prevenirea violenței, precum și pentru răspunsul oferit la comiterea unor crime diverse, și ulterior oferă un teren de acțiune în scopul restabilirii păcii și securității în regiunile afectate de instabilitate politică, conflicte armate.

Autonomia principiului responsabilității de a proteja. Pentru a determina trăsăturile caracteristice ale responsabilității de a proteja, fapt care ne va permite în cele din urmă să demonstrăm autonomia acestui principiu, este esențial, să elucidăm asemănările și deosebirile conceptului analizat cu categorii asemănătoare, cum este conceptul de intervenție umanitară.

Intervenția umanitară este definită ca intervenția forțată a unui stat sau a unui grup de state, inclusiv prin mijloace militare, în sfera suveranității altui stat pentru a pune capăt atentatelor grave asupra drepturilor omului pe care statul vizat fie nu dorește să le oprească, fie nu are capacitatea reală de a le opri. Intervențiile umanitare sunt menite doar să atenueze cele mai grave forme de suferință, ceea ce înseamnă că menținerea păcii, consolidarea păcii și ajutorul pentru dezvoltare nu se încadrează în definiția unei intervenții umanitare [18]. Conform acestei definiții, ipoteza intervenției având la bază consimțământul statului vizat nu este luată în considerare. Dreptul internațional admite intervenția umanitară dacă aceasta este realizată în conformitate cu principiile necesității, proporționalității și principiile umanitare.

În ce privește calificarea juridică, două principii fundamentale de drept internațional sunt aplicabile în acest context, principiul neaplicării forței și neamenințării cu aplicarea forței și principiul protecției universale a drepturilor omului. Ambele principii constituie totodată norme ale dreptului internațional cutumiar. Curtea Internațională de Justiție (CIJ) pronunțându-se pe marginea mai multor cauze, a confirmat interzicerea forței în calitate de normă *jus cogens* în repetate rânduri (CIJ 1949 [7], 1986 [11], 2003 [12]).

Cu referire la protecția drepturilor omului, statelor le revine obligația internațională de a respecta demnitatea umană inclusiv prin abținerea de la comiterea încălcărilor grave, sistematice ale drepturilor omului, cum ar fi genocidul, tortura, sclavia, discriminarea rasială sau violarea gravă, pe scară largă, a drepturilor și libertăților omului. În conținutul mai multor hotărâri, Curtea Internațională de Justiție a recunoscut această obligație generală ca fiind o normă *erga omnes* (CIJ 2004 [2], 2007 [4], 2012 [1]).

Suplimentar, obligația în cauză a fost confirmată și specificată în convențiile internaționale și regionale privind drepturile omului și interpretată de organele de monitorizare instituite de aceste convenții. Cu toate acestea, tratatele în materia drepturilor omului nu admit și nici nu menționează posibilitatea recurgerii la forță de către un stat, nici de către o organizație regională sau universală, pentru a impune respectarea acestor drepturi.

În dreptul internațional contemporan, care dispune inclusiv că ființele umane au dreptul la viață, la libertate și siguranță, s-a conturat regula că statele au responsabilitatea principală de a-și proteja populația, iar comunității internaționale îi revine responsabilitatea colectivă de a oferi această protecție atunci când un stat nu poate sau nu dorește să facă acest lucru.

Totodată, recurgerea la utilizarea forței în contextul responsabilității de a proteja nu poate lua forma agresiunii împotriva unui stat, ci mai degrabă va fi considerată o formă de protecție a populației unui stat. Aceasta presupune faptul că orice utilizare a forței trebuie să fie proporțională și limitată la forța necesară pentru a proteja populația unui stat.

În acest sens, și Comisia de Drept Internațional, în Proiectul de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite [16], accentuează că răspunsul statelor la încălcările grave ale obligațiilor internaționale datorate comunității internaționale în ansamblu, inclusiv încălcările grave ale drepturilor omului, trebuie să fie „legal" și în concordanță cu prevederile Cartei ONU.

Comisia Internațională pentru Intervenție și Suveranitatea Statului a dezvoltat o concepție plurifazică a responsabilității și a extins parametrii conceptuali ai noțiunii de intervenție, declarând că un răspuns eficient la atrocitățile în masă necesită nu numai reacție, ci și, ulterior, angajament de durată pentru a preveni conflictele și a reconstrui societatea după eveniment [19].

Responsabilitatea de a proteja, într-o abordare cuprinzătoare, include prevenirea, reprimarea și reconstruirea societății după ce au fost comise crime sau atrocități în masă. Astfel, cei trei piloni aflați la baza responsabilității de a proteja includ: măsuri preventive, cum ar fi sistemele de avertizare timpurie și diplomația; un pilon de reacție, care include măsuri diplomatice, economice și juridice; și un pilon de restabilire, care include reconstrucția și reconcilierea post-conflict. Secretarul General al ONU a subliniat faptul că cei trei piloni nu sunt secvențiali și că nu este necesar să „determinăm în mod clar dacă o activitate se încadrează exclusiv sub un pilon anume" [10].

Responsabilitatea de a proteja și intervenția umanitară sunt complementare. Este cazul să amintim la acest subiect că intervenția umanitară a fost criticată, la rândul său, pentru desconsiderarea principiului neimixtiunii în afacerile interne ale statului și principiului egalității suverane a statelor. Intervenția umanitară a fost obiectul criticilor atât atunci când a fost realizată, cât și atunci când a eșuat. Anul 1994 în Rwanda a scos la iveală și a accentuat oroarea inacțiunii. Secretariatul Națiunilor Unite și unii membri permanenți ai Consiliului de Securitate erau în cunoștință de cauză în legătură cu planificarea unui genocid de către unii oficiali ai guvernului Rwandei. Absurditatea tragediei se accentuează în contextul prezenței nenumeroase în zonă, încă la faza incipientă a conflictului, a Forțelor ONU. Simultan, au fost disponibile strategii reale pentru a preveni, sau cel puțin a atenua genocidul care a urmat. Totuși Consiliul de Securitate a avizat negativ întreprinderea măsurilor necesare la momentul în care conflictul era în faza acută.

Evenimentele tragice din Rwanda în anul 1994 a intrat în istoria contemporană ca un exemplu ce denotă eșecul procesului decizional internațional la cel mai înalt nivel. Comunitatea internațională a întârziat să răspundă masacrului, iar Națiunile Unite au desfășurat în cele din urmă o neînsemnată operațiune de menținere a păcii care nu a reușit să înăbușe violența. În consecință, multe popoare africane au ajuns la concluzia că, deși există retorica în legătură cu universalitatea drepturilor omului, unele vieți umane ajung să conteze mai puțin pentru comunitatea internațională decât altele [15].

Pe fundalul criticilor aduse conceptului de intervenție umanitară în urma tragicelor evenimente din Rwanda, responsabilitatea de a proteja a cucerit un teren solid de acțiune, fără, însă, a evita zona controverselor.

Principiul responsabilității de a proteja a devenit în scurt timp obiect al criticilor anumitor cercuri politice, vădit deranjate de o nouă atingere adusă monopolului statelor asupra forței.

Astfel, au fost voci care afirmau că conceptul responsabilității de a proteja se prezintă în sine ca fiind unul utopic. Argumentul decisiv folosit în acest sens a fost decalajul dintre promisiune și realitate [5]. În această ordine de idei, abordarea conceptuală a responsabilității de a proteja în calitate de instrument constând din elemente nediferențiate, ce nu pot da greș și care ar reprezenta soluția simplă a oricărei amenințări grave la drepturile ființei umane, nu subzistă într-o abordare pragmatică. Or, afirmă criticii, conceptul indicat are margini slab definite și constă din multiple elemente abstracte, iar aplicarea practică a acestuia ar reprezenta o soluție lipsită de bariere de ordin legal doar în ipoteza unui conflict precis, cu probleme determinabile, în care drepturile persoanelor ce formează populația statului sunt grav încălcate.

La fel, responsabilitatea de a proteja a fost criticată pentru încălcarea suveranității statului, deoarece implică intervenția comunității internaționale în treburile interne ale unui stat. Cu toate acestea, această critică trece cu vederea faptul că statele au obligația de a proteja drepturile indivizilor ce constituie populația acestor state. Raportul Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitatea Statului a constatat că suveranitatea nu numai că oferă unui stat dreptul de a-și „controla" afacerile, ci îi atribuie statului „responsabilitatea" primară de a proteja oamenii aflați în perimetrul granițelor sale. Aceasta a propus ca atunci când un stat eșuează în a-și protejează poporul – fie din lipsă de abilități, fie din lipsă de voință – responsabilitatea se transferă către comunitatea internațională [14]. Atunci când un stat nu poate sau nu dorește să își îndeplinească această responsabilitate, comunitatea internațională trebuie să intervină pentru a proteja populația vulnerabilă. Aceasta nu este o încălcare a suveranității statului, ci mai degrabă o recunoaștere a responsabilității colective a comunității internaționale de a proteja populațiile vulnerabile.

Responsabilitatea de a proteja populația din Ucraina în contextul conflictului armat început la 24 februarie 2022. Evenimentele ce au loc în Ucraina după 24 februarie 2022 au un impact devastator asupra statului ucrainean și a populației sale, amenințând direct ordinea internațională existentă, zguduind din temelii structurile de securitate existente și accentuând ineficiența măsurilor de protecție și a conceptului de securitate colectivă în general.

Situația actuală din Ucraina este calificată drept conflict armat cu caracter internațional. Părțile beligerante, Ucraina și Federația Rusă sunt obligate să respecte legile și obiceiurile războiului stabilite prin tratate și dreptul internațional umanitar cutumiar.

În pofida acestor reglementări, populația civilă din teritoriul Ucrainei este cea mai afectată pe urma ostilităților. [20]

Conflictul armat din Ucraina a fost etichetat drept cea mai gravă criză din Europa de la cel de-al Doilea Război Mondial, desfășurându-se multidimensional, devenind o sursă de îngrijorare globală, comunitatea internațională reunindu-și eforturile pentru a găsi o soluție, fapt ce reprezintă o mobilizare fără precedent.

În asemenea circumstanțe, responsabilitatea de a proteja populația civilă expusă riscului constant a devenit o realitate a cărei necesitate se accentuează constant.

În aceste împrejurări, incapacitatea Organizației Națiunilor Unite de a proteja populația civilă riscului subliniază în mod repetat eșecul doctrinei responsabilității de a proteja și dovedește ineficiența caracterului preventiv, prompt și imediat, care oferă avantaj acestei norme și care, dacă ar fi fost invocată corespunzător de-a lungul istoriei sale, ar fi cruțat milioane de vieți.

Întrebarea fundamentală pe care o ridică această provocare umanitară în cadrul comunității internaționale se referă la entitatea/entitățile cărei/cărora le revine responsabilitatea și obligația de a proteja populația Ucrainei aflată în pericol, acolo unde statul și-a epuizat capacitatea.

Există o lipsă de claritate cu privire la care actor ar trebui să își asume responsabilitatea de a proteja civilii și dacă această responsabilitate ar trebui să revină ONU, NATO sau unui alt actor regional [13]. Principiul responsabilității de a proteja în sine nu oferă o claritate suficientă asupra a ceea ce se prezumă ca statele, în mod individual, ar trebui să întreprindă pentru a răspunde crimelor și atrocităților. Totuși, dreptul internațional abundă în prevederi normative, cutumiare, jurisprudențiale, care sunt disponibile sub forma unor instrumente eficiente în acest context și care se prezintă ca pârghii de intervenție și acțiune.

Deosebit de remarcabilă este obligația Statelor Părți la Convenția pentru prevenirea si reprimarea crimei de genocid [6], care, din punct de vedere juridic, obligă și oferă marjă de acțiune statelor de a folosi toate mijloacele disponibile pentru a preveni comiterea genocidului, inclusiv cu referire la evenimentele din Ucraina.

O altă obligație legală care consolidează responsabilitatea de a proteja este obligația de natură peremptorie de a pune capăt încălcărilor grave ale normelor imperative și prin aceasta de a pune capăt crimelor și atrocităților războiului curent.

Astăzi comunitatea internațională, limitată în acțiuni din cauza riscului declanșării unei conflagrații mondiale, încearcă să ia măsuri de impact fără a interveni direct în conflict. Se propagă astfel responsabilitatea ce revine comunității internaționale prin intermediul ONU și, în special, a Consiliului de Securitate de adoptare promptă și categorică a deciziilor și măsurilor colective, care implică recurgerea la mijloace diplomatice, umanitare și alte mijloace pașnice adecvate.

Sancțiunile economice sunt actualmente unele dintre cele mai importante și eficiente instrumente de influență aflate la dispoziția statelor pentru a opri comiterea crimelor de război. În raportul său din anul 2012 privind responsabilitatea de a proteja, Secretarul General al ONU a recunoscut importanța sancțiunilor ca parte a unui „răspuns oportun și decisiv" la crimele de război. Secretarul General a menționat că măsurile coercitive care „pot fi autorizate de Consiliul de Securitate" în temeiul articolului 41 din Carta ONU includ sancțiuni, ce presupun „înghețarea activelor financiare atât ale guvernului, cât și ale membrilor individuali ai unui regim și impunerea de interdicții de călătorie; suspendarea creditelor, ajutoarelor și împrumuturilor de la instituțiile financiare internaționale către funcționarii guvernamentali aflați în străinătate; restricționarea furnizării altor servicii financiare la un guvern sau la funcționari individuali; [și] controlul disponibilității bunurilor de lux, a armelor și a materialelor conexe și a mărfurilor de mare valoare [...]" [17]. Aceste măsuri, în mare parte, pot fi impuse și de către statele care acționează unilateral, atâta timp cât impunerea lor nu implică încălcarea altor obligații legale, cum sunt obligațiile cuprinse în tratatele internaționale.

Urmare a realizării responsabilității de a proteja, este necesar să menționăm că toate încălcările dreptului internațional umanitar, dar și a dreptului internațional public în ansamblu, trebuie investigate, iar răspunderea făptuitorilor trebuie să survină corespunzător. Procedurile judiciare pentru cei acuzați de infracțiuni în timpul conflictului trebuie să fie transparente și să respecte standardele internaționale ale unui proces echitabil și a proporționalității.

Concluzii. Responsabilitatea de a proteja a fost în centrul multor dezbateri și critici încă de la apariția acestui concept, unii susținând că este o încălcare a suveranității statului, în timp ce alții susțin că este un instrument important pentru comunitatea internațională în procesul de îndeplinire a misiunii de protejare a populațiilor de atrocitățile în masă. Acest instrument nu poate fi realizat astăzi plenar deoarece are un fundament juridic incert și este lipsit de susținere politică la cel mai înalt nivel. Mulți autori contemporani tratează responsabilitatea de a proteja mai degrabă ca un slogan politic decât ca o normă juridică.

În ciuda criticilor aduse, responsabilitatea de a proteja este o normă necesară și importantă pentru protecția populațiilor vulnerabile, care, odată reanimată, ar câștiga încrederea actorilor vieții internaționale contemporane.

Mai mult, conceptul responsabilității de a proteja poate înlocui treptat doctrina intervenției umanitare în cursul secolului XXI și s-ar încadra prin excelență în șirul acțiunilor prin care se urmărește încetarea conflictelor armate internaționale. Comunitatea internațional ar putea oferi în acest context o reprezentare practică clară a cadrului în care poate fi aplicată norma responsabilității de a proteja, aceasta căpătând și valențe de prevenție.

Pentru ca omenirea secolului XXI să se dezvolte armonios sub auspiciile principiului de organizare a comunității internaționale numit "responsabilitatea de a proteja", este necesar un proces de consolidare și delimitare clară a conținutului juridic al acestuia ca fiind un instrument eficient de realizare a râvnitelor valori: pace, securitate și stabilitate internațională.

Bibliografie

1. Ahmadou Sadio Diallo case (Republic of Guinea v. Democratic Republic of Congo). 19 June. ICJ (2012). http://www.icj-cij.org/docket/index.php?case=103 (vizualizat la 01.02.2023).
2. Avena and Other Mexican Nationals case (Mexico v. United States of America). ICJ (2004). http://www.icj-cij.org/docket/index.php?case=128 (vizualizat la 01.02.2023).
3. Carta ONU adoptată la 26 iunie 1945. https://www.un.org/en/about-us/un-charter (vizualizat la 15.2.2023).
4. Case concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia Herzegovina v. Serbia and Montenegro). ICJ (2007). http://www.icj-cij.org/ docket/index.php?case=91 (vizualizat la 01.02.2023).
5. Chandler D. Unravelling the Paradox of „The Responsibility to Protect". Irish Studies in International Affairs. 2009, Vol. 20, str. 27-39. p. 27. https://www.jstor.org/stable/25735148. (vizualizat la 01.02.2023).
6. Convenția pentru prevenirea si reprimarea crimei de genocid, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 260A (III) din 9 decembrie 1948. Intrată în vigoare la 12 ianuarie 1951, conform dispozițiilor art. XIII..
7. Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania). ICJ Reports (1949) 4. https://www.icj-cij.org/en/case/1 (vizualizat la 01.12.2022).
8. Decaux E., Légalité et légitimité du recours à la force: de la guerre juste à la responsabilité de protéger. În: Droits fondamentaux, n° 5, janvier - décembre 200, p. 11.
9. Fabijanić Gagro S. The Responsibility to Protect (Responsability to protect) Doctrine. International Journal of Social Sciences. 2014, III(1). p. 75. ISSN 1804-980X. https://www.iises.net/download/Soubory/soubory-puvodni/pp061-077_ijoss_2014v3n1.pdf. (vizualizat la 01.03.2023).
10. Implementing the Responsibility to Protect: Report of the SecretaryGeneral, UN Secretary-General, UN Doc A/63/677, 12 January 2009.
11. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua. ICJ Reports (1986). https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf (vizualizat la 01.02.2023).
12. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America). ICJ Reports (2003) 161. https://www.icj-cij.org/en/case/90/judgments. (vizualizat la 01.02.2023).

13. Okoi O. Ukraine and the Failure of the Responsibility to Protect Norm. 05.09.2022. ISSN 2053-8626. p. 2. https://www.e-ir.info/2022/09/05/ukraine-and-the-failure-of-the-responsibility-to-protect-norm/ (vizualizat la 01.02.2023).
14. Outrech Programme on The Rwanda Genocide and The United Nations. The Responsibility to Protect. Department of Public Information, 2014. https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Responsability to protect%20 2014.pdf (vizualizat la 01.02.2023).
15. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). The Responsability to Protect. Published by the International Development Research Centre. Ottawa, ON, Canada: December 2001. ISBN 0-88936-960-7. https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/
16. „Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts", adopted by the Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session. Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II (Part Two). Annex to General Assembly resolution 56/83 of 12 December 2001, Art. 21. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf. (vizualizat la 01.03.2023).
17. Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, UN Secretary-General, p. 9. https://reliefweb.int/report/world/responsibility-protect-timely-and-decisive-response-report-secretary-general-a66874 (vizualizat la 01.02.2023).
18. Seybolt, Taylor B. (2007). Humanitarian Military Intervention: The Conditions for Success and Failure (online). Oxford University Press. pp. 5–6. ISBN 978-0-19-925243-5. https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI08Seybolt.pdf (vizualizat la 01.12.2022).
19. Stahn C. Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm. Cambridge University Press. The American Journal of International Law, 2007, Vol. 101, No. 1, p. 99-120. p. 102. http://www.jstor.org/stable/4149826. (vizualizat la 01.02.2023).
20. Ukraine: Civilian Casualty Update, UN Office of the High Commissioner of Human Rights (OHCHR), (12 July 2022). https://www.ohchr.org/en/news/2022/07/ukraine-civilian-casualty-update-12-july-2022 (vizualizat la 01.02.2023).
21. Weiss T. G., Thakur R., O'Connell M. E., Hehir A., J. Bellamy A., Chandler D., Shanahan R., Gerber R., Williams A., Evans G. The Responsibility to Protect: challenges & opportunities in light of the Libyan intervention. În: e-International Relations the world's leading website for students of international politics. p. 4 Noiembrie 2011. https://www.files.ethz.ch/isn/181082/Responsability to protect.pdf. (vizualizat la 12.01.2023).